

Coneixement del medi social i cultural

El llibre de *Coneixement del medi social i cultural*, per al 6è curs de Primària, és una obra col·lectiva concebuda, dissenyada i creada al Departament d'Edicions Educatives de Grup Promotor / Santillana, dirigit per **Teresa Grence Ruiz** i **Pere Macià Arqué**.

En l'elaboració i l'edició ha participat l'equip següent:

TEXT

Álvaro Bellón Mena
Esther Echevarría Soriano
Diego Fariña Villaverde
Mar García González
María Rosa López Pérez
Gabriela Martín Bermejo

Aurora Moral Santa-Olalla
Antonia Perales Álvarez
Ana Isabel Pérez Gutiérrez
Raquel Rubalcaba Bermejo
Esther Vázquez Guirado (rúbriques)

CARTOGRAFIA

Tania López
Alberto Solano
Marcos Testón
Geotec Cartografía

IL·LUSTRACIÓ

Digitalartis
Raquel Gu

EDICIÓ

Elisa Huguet Galindo
Gemma Saura Romo

EDICIÓ EXECUTIVA

Aurora Moral Santa-Olalla
Anna Sagristà Mas

DIRECCIÓ DEL PROJECTE

Lourdes Etxebarria Orella

DIRECCIÓ I COORDINACIÓ EDITORIAL DE PRIMÀRIA

Maite López-Sáez Rodríguez-Piñero

Les activitats d'aquest llibre no s'han de fer mai al llibre mateix.
Les taules, els esquemes i altres recursos que s'hi inclouen són models
perquè l'alumnat els traslladi en un full.

Unitat	Saber
1 Els paisatges d'Espanya 6	■ El territori d'Espanya ■ El relleu d'Espanya ■ Les aigües d'Espanya ■ Els climes i la vegetació d'Espanya ■ Els paisatges d'Espanya
2 La població i l'economia d'Espanya 22	■ La població d'Espanya ■ El sector primari a Espanya ■ El sector secundari a Espanya ■ El sector terciari a Espanya ■ L'activitat econòmica
Temps de lectura. Pensa com... Valora't Cooperem 1: Descobrir un paisatge natural d'Espanya	
3 La geografia d'Europa 40	■ El territori d'Europa ■ El relleu i les aigües d'Europa ■ La població d'Europa ■ L'economia a Europa
4 Les institucions democràtiques 54	■ Les institucions de Catalunya ■ Les institucions d'Espanya ■ La Unió Europea: història i països membres ■ Les institucions de la Unió Europea i la zona euro
Temps de lectura. Pensa com... Valora't Cooperem 2: Descobrir un paisatge transformat d'Espanya	
5 L'edat moderna 72	■ El món canviant de l'edat moderna ■ La vida a l'edat moderna ■ Els segles ^{xvi} i ^{xvii}: l'imperi dels Àustria ■ El segle ^{xviii}: la dinastia borbònica
6 L'edat contemporània 88	■ La vida al segle ^{xix} ■ Catalunya i Espanya al segle ^{xix} ■ El món contemporani del segle ^{xx} ■ Catalunya i Espanya al segle ^{xx} ■ La història recent de Catalunya i Espanya
Temps de lectura. Pensa com... Valora't Cooperem 3: Descobrir un paisatge d'altres temps d'Espanya	
Posem-ho en marxa!: La participació democràtica	
Diccionari visual Glossari Competències bàsiques de l'àmbit de Coneixement del medi	

Saber-ne més	Saber fer
■ Els cinc cims més alts d'Espanya ■ Els embassaments d'Espanya ■ La vegetació de les Canàries ■ Fauna en perill d'extinció	Analitzar l'evolució d'un paisatge
■ La població en xifres ■ La construcció ■ Els diners, l'estalvi i la inversió ■ Els drets del consumidor	Elaborar un pressupost
■ Els climes i la vegetació d'Europa	Localitzar un lloc de la Terra en un mapa i calcular distàncies
■ Els símbols de Catalunya ■ Els símbols d'Espanya ■ Simone Veil, la lluita per la Unió Europea ■ Els símbols de la Unió Europea	Negociar un acord
■ Les conseqüències de la conquesta ■ El Segle d'Or ■ El Tribunal de la Inquisició ■ El jaciment arqueològic del Born	Elaborar una línia del temps sobre un personatge del passat i comentar un text històric
■ La fotografia i el cinema ■ Les guerres carlines ■ Les fàbriques d'indianes ■ L'Organització de les Nacions Unides ■ Els moviments migratoris ■ El Memorial Democràtic de Catalunya ■ La Constitució del 1978	Situar fets històrics en una línia del temps

Competències

Treballaràs les competències al llarg de tot el llibre, especialment en les activitats i els apartats marcats amb aquestes icones.

Competència social i ciutadana

Competència en el coneixement i la interacció amb el món físic

Competència comunicativa lingüística i audiovisual

Competència matemàtica

Competència artística i cultural

Competència d'aprendre a aprendre

Competència digital

Competència d'autonomia, iniciativa personal i emprenedoria

Així és el llibre

El llibre **Coneixement del medi social i cultural 6** consta de 6 unitats.

Les unitats comencen amb l'apartat **Observem i descobrim**, que et proposa observar i interpretar imatges i alhora descobrir diferents aspectes relacionats amb els continguts que treballaràs a la unitat. L'activitat d'**Oralitat** et convida a utilitzar diferents estratègies per parlar en públic.

En l'apartat **Què en sé?** recordaràs conceptes que ja saps o coneixes i tenen a veure amb la unitat. L'apartat **Saber fer** et presenta un projecte per aplicar tot el que has après a la unitat.

5 L'edat moderna

3 Observem i descobrim

- On són i què fan els marins i les naus de la imatge? Hi ha més vintanetes?
- Per què creus que les naus que s'hi observen són d'un edifici?
- Què més creus que s'hi pot veure, en aquest moment?

3 **ORALITAT.** Imagina't que ets un dels descobridors d'aquestes naus i has d'argumentar davant del tribunal de la població que s'han de conservar i exposar perquè tothom les pugui veure.

72

QUÈ EN SÉ?

• L'edat moderna és l'etapa de la història que va de principi del segle XVI a finals del XVIII. Va ser una etapa d'expansió geogràfica. Cristòfor Colom, amb l'ajuda de nous instruments de navegació, va descobrir un viatge que el va dur a Amèrica.

Quin dia i quin any Colom va trepitjar per primer cop terres americanes?

Saps qui eren els mores, els aràbics i els jueus?

En aquesta etapa, tot i que la societat encara era molt desigual, el pensament va evolucionar. En són un reflex els avenços científics i el sorgiment de nous corrents artístics, com ara el Renaixement i el Barroc.

Observa la façana de l'Oratori de la Catedral de Santiago. És una construcció barroca. Amb quines paraules la descriures?

• poc decorada • molt decorada

• formes sencilles, sense volum • moltes formes corbes

• Major que els musulmans i els jueus les moltes naus que vivien a la península Ibèrica, els Reis Catòlics i molts dels monarques que els van succeir volien o bé convertir-los al cristianisme o bé expulsar-los.

El Tribunal de la Inquisició es va encarregar de perseguir-los.

Cita algun vestigi que resti d'aquestes dues comunitats històriques en el llenguatge, l'arquitectura, la gastronomia, la música o els plats que consumeix.

A l'edat moderna els reis van concentrar tot el poder i decidien sobre tots els afers polítics, econòmics, socials i culturals.

Quins avantatges i quins inconvenients té aquesta manera de governar?

3 SABER FER

3 Elaborar una línia del temps sobre un personatge del passat i comentar un text històric.

En aquesta unitat aprendràs a fer una línia del temps sobre la vida d'un personatge rellevant de la Catalunya de l'edat moderna, del com a interpretar un text d'aquesta etapa.

Ara, començaràs amb la línia d'edat moderna i els principals esdeveniments que van succeir entre els segles XVI i XIX.

73

El món canvia de l'edat moderna

Què és l'edat moderna?

L'edat moderna és l'etapa de la història que va de l'arribada de Cristòfor Colom a Amèrica, l'any 1492, fins a la Revolució Francesa, el 1789. Aquesta etapa es caracteritza per:

- Els avenços científics i científics.
- L'expansió del món conegut a través de la conquesta de territoris.
- L'augment del poder dels reis.
- Els nous corrents artístics: el Renaixement i el Barroc.

El regnat dels Reis Catòlics

Al principi del segle XVI, la península Ibèrica estava dividida en quatre regnes cristians: Castella, Aragó, Navarra i Portugal i un de musulmà (Granada). L'any 1492, Isabel de Castella i Ferran d'Aragó van conquerir Granada i van convertir en els Reis Catòlics. A partir d'aquell moment, van començar a governar la península Ibèrica i van convertir en els Reis Catòlics.

A partir de la unió dels regnes, els Reis Catòlics també van promoure la unitat religiosa, ja que en tots els territoris van imposar la religió cristiana. Van obligar als jueus i als musulmans a convertir-se al cristianisme i aquests que no ho van fer van ser expulsats.

A poc a poc, els Reis Catòlics van acumular tot el poder en les seves mans i van ampliar el seu territori.

L'arribada a Amèrica

Els Reis Catòlics, d'acord amb la seva política d'expansió territorial i comercial, van finançar les expedicions de Cristòfor Colom, un mariner genovès. Colom estava convençut que la Terra era rodona i, per tant, era possible arribar a l'Àsia navegant cap a l'oest. El 3 d'agost de 1492 va iniciar el primer viatge a l'oceà Atlàntic. Després d'aquest, va fer tres viatges més.

Colom va morir convençut que havia arribat a l'Àsia. Anyos més tard, un altre navegant italià, Amerigo Vesputi, va descobrir que aquelles terres pertanyien a un nou continent, que va rebre el nom d'Amèrica en honor seu.

A l'edat moderna els reis van concentrar tot el poder i es van fer grans descobriments geogràfics.

3 Possessió dels Reis Catòlics.

3 Rutes de Cristòfor Colom en els seus viatges a Amèrica.

L'organització del territori

A Amèrica, al llarg de la història, hi van haver diferents pobles, com els mores, els aràbics i els jueus. Els conqueridors van organitzar el territori en **virregnats**, un el qual era el representant de la monarquia hispànica. A més, van imposar les lleis de Castella, la llengua castellana i la religió cristiana.

El 1492 Colom va arribar a Amèrica. A partir de llavors, va començar l'ocupació i la conquesta dels seus territoris.

SABER-NE MÉS

Les conseqüències de la conquesta

L'arribada a Amèrica va fer créixer el comerç i va permetre obtenir productes fins aleshores desconeguts. Hi va haver de les conseqüències més negatives va ser l'el·lipsis de les parts dels pobles del continent, alguns van ser convertits en esclaus i altres van morir en mans dels conqueridors.

3 TALLA LA IMATGE

- Què representa aquest mapa?
- Com saps que són els viatges d'Amèrica que es van fer?
- Des d'aquí, cap a on està orientada Amèrica?
- Descriu la ruta que va seguir Cristòfor Colom en el seu primer viatge a Amèrica i comença a partir de la que va fer en el seu darrer viatge.

3 ACTIVITATS

- 1 Quins interessos tenien els Reis Catòlics a donar suport a les expedicions de Colom? Creus que els van satisfer?
- 2 RACIÓ. Sovint es diu que Amèrica va ser descoberta per Colom. Hi estàs d'acord?
- 3 ESCRIBI EN TRES LÍNIES QUÈ ANES ALS VIRREGNATS I QUINS VAN SER ALS VIRREGNATS ESPANYOLS A AMÈRICA.

Els continguts es desenvolupen al llarg d'entre 8 i 12 pàgines. Hi trobaràs:

- El text i les imatges t'expliquen tot allò que aprendràs. Amb la icona t'avisen que en l'apartat **Treballa amb la imatge** hi ha preguntes per aprofundir-hi.
- De tant en tant, trobaràs l'apartat **Saber-ne més**, que t'ofereix ampliar els teus coneixements sobre algun contingut concret.
- **Vocabulari en català, castellà, anglès i francès** de termes treballats en les pàgines de l'apartat.

3 SABER FER

3 Elaborar una línia del temps sobre un personatge del passat i comentar un text històric

3 Fes-ho tu

3 Elaborar la línia del temps de la vida del bandoler que has escollit. Per fer-ho, segueix els passos següents:

- a. Divideix la línia del temps. Tria'n un nombre de dades que hi representis per cada segle de la vida.
- b. Pensa com dividir la línia del temps: de cinc en cinc anys, de deu en deu...
- c. Escribeu a la part inferior de la línia del temps cada any juntament amb l'esdeveniment corresponent.

3 ESCRIBI UN RELAT ORDENAT

3 **EXPRESSIÓ ESCRITA.** Redueix la biografia del bandoler per aconseguir la teua línia del temps.

3 Llegeix i interpreta un text històric

3 **COMPREENSIÓ LECTORA.** Un romanç de cavall és una narració en vers que els seus personatges són les línies i les frases dels poemes. El fragment del romanç de cavall següent t'ha de servir d'exemple d'un grup de bandolers. Llegeix-lo i resol les preguntes que hi ha a sota.

Tant a l'entrada, com a l'entrada, estaven de gort - tota plena com un ou, tres dies - la gent - aquell com, ja no crec que no hi pensin - les altes i mitges. Què bella entesa! - que pens que són per cert que me causen - espant i terror. Respira en aires - breu de direcció. Pensa que de de vells - de còctils i tortes a mida que tenen - si dir no pèr? Delecta ho pèr! - Deu ho pèr.

a. Entre tots, l'últim l'últim del mestre o la mestra, explica el contingut del text. b. Hi ha molta gent a l'entrada d'aquest grup de bandolers? Per què? c. A partir del diàleg que mantenen algunes persones del públic, creus que tothom opinava el mateix dels bandolers? Busca qui eren els bandolers i relaciona'ls amb la teua línia del temps.

3 BÚSCA LA INFORMACIÓ

3 Consulta en enciclopèdies o a Internet la biografia d'un d'aquests bandolers més coneguts: Perot Riccajàndria o Joan Sala i Ferrer, anomenat també Sarrafinella.

• Si necessites més informació, consulta diverses biografies i compara si la informació coincideix.

3 ORGANITZA LA INFORMACIÓ

3 Fes una línia amb les dades i els esdeveniments més rellevants de la vida d'un dels bandolers.

3 ORDENA LES DATES CRONOLÒGICAMENT

3 Perot Riccajàndria

✓ Any de naixement: 1542
✓ Lloc de naixement: Móra d'Ebro
✓ Mort: 1580

A cada unitat hi ha l'apartat **Saber fer**, que et proposa projectes de tota mena per aplicar el que has après a situacions diverses que tenen a veure amb tu i el medi social i cultural que t'envolta. Buscaràs informació, treballaràs en grup, interpretaràs diferents tipus de gràfics..., tot posant a prova les teves intel·ligències.

[illegible]

Cada dues unitats trobaràs aquests apartats:

■ **Pensa com...**, que et planteja diferents reptes.

- **Cooperem**, amb una proposta de recerca per aplicar una tècnica d'aprenentatge cooperatiu.

Realitat augmentada

A diverses unitats del llibre trobaràs imatges, acompanyades amb la icona , que podràs visualitzar en realitat augmentada per mitjà de mòbils, tauletes i ordinadors. Per fer-ho, et caldrà l'aplicatiu AR Santillana, que es pot descarregar tant a Google Play, com a Apple Store.

[illegible]

1

Els paisatges d'Espanya

Observem i descobrim

- Quines formes de relleu apareixen en la imatge?
- Quin tipus de vegetació hi identifiques?
- Diries que és un paisatge d'alta muntanya o de bosc mediterrani? Per què?
- Quin tipus d'activitats es poden dur a terme en un lloc com aquest?
- **ORALITAT.** Ets guia de muntanya i acompanyes un grup d'excursionistes. És hivern i la previsió meteorològica pronostica pluja. Quines recomanacions els donaràs?

QUÈ EN SÉ?

- Espanya està situada al continent europeu i està formada per bona part de la península Ibèrica, les illes Balears, les illes Canàries i Ceuta i Melilla. El territori espanyol s'organitza en disset **comunitats autònomes**.

Quines comunitats autònomes coneixes?

Anomena-les.

- El **relleu** d'Espanya és molt variat i s'organitza al voltant de l'altiplà de la Meseta.

Quines formes de relleu hi ha representades en el mapa d'aquesta pàgina? Quins colors les diferencien?

- A Espanya s'hi distingeixen quatre tipus de **clima**: atlàntic, de muntanya, subtropical i mediterrani.

Quin és el clima del lloc on vius? Descriu-lo.

Quina relació hi ha entre el clima i la vegetació del teu entorn?

- En el territori espanyol hi ha **paisatges naturals** i **paisatges transformats**.

Amb quin tipus de paisatge relaciones cada element?

■ polígon	■ riu	■ arbres
■ serralada	■ granja	■ carretera
■ hotel	■ aeroport	■ llac

➔ SABER FER

Analitzar l'evolució d'un paisatge

En aquesta unitat aprendràs a comparar dues fotografies d'un mateix paisatge i analitzar les transformacions que s'hi han produït.

Abans, coneixeràs el territori, el relleu, les aigües, el clima, la vegetació i els paisatges d'Espanya.

El territori d'Espanya

La localització d'Espanya

Tal com pots veure en el mapa, Espanya està situada al **continent europeu**, concretament a l'extrem sud-occidental. **1**

El territori d'Espanya està format per:

- Bona part de la **península Ibèrica**. Està unida al continent europeu pels Pirineus. Està envoltada pel mar Cantàbric, al nord; l'oceà Atlàntic, a l'oest i el sud; i el mar Mediterrani, a l'est i el sud.

- Les **illes Canàries**. Són a l'oceà Atlàntic, davant la costa de l'Àfrica.

Formen un **arxipèlag amb set illes** principals: El Hierro, Fuerteventura, Gran Canària, Lanzarote, La Palma i Tenerife; a més d'alguns illots.

- Les **illes Balears**. Es troben al mar Mediterrani. Constitueixen un **arxipèlag** format per **cinc illes** grans: Cabrera, Formentera, Eivissa, Mallorca i Menorca; i altres illots més petits.

- **Ceuta i Melilla**. Són dues ciutats situades al nord de l'Àfrica, a la costa mediterrània.

1 Mapa de situació d'Espanya a Europa.

Els límits d'Espanya

El territori de cada país té diferents límits que el separen d'altres territoris. Els límits d'Espanya són:

- Al **nord**: el mar Cantàbric, França i Andorra.
- A l'**oest**: l'oceà Atlàntic i Portugal.
- A l'**est**: el mar Mediterrani.
- Al **sud**: el mar Mediterrani, el Marroc i l'oceà Atlàntic.

Espanya és el territori europeu més proper al continent africà. Tan sols els separa una franja estreta de mar de 17 quilòmetres d'amplada: l'**estret de Gibraltar**.

El territori d'Espanya ocupa la major part de la península Ibèrica, les illes Balears, les illes Canàries i Ceuta i Melilla, al nord de l'Àfrica.

TREBALLA AMB LA IMATGE

- De quins continents formen part els territoris d'Espanya?
- Quins mars i quins oceans envolten el territori espanyol?
- Quins arxipèlags formen part d'Espanya?
- Quins continents separa l'estret de Gibraltar?
- Quantes comunitats autònomes tenen només una província? Quines són?
- Fes una taula com aquesta en un full i completa-la amb totes les comunitats.

Comunitats autònomes	Províncies
Galícia	la Corunya, Lugo, Ourense, Pontevedra

2 Mapa polític d'Espanya.

L'organització territorial d'Espanya

El territori d'Espanya està organitzat en disset **comunitats autònomes** i dues **ciutats autònomes**, Ceuta i Melilla 2. Cada comunitat autònoma està formada per una o diferents **províncies** que, alhora, estan integrades per **municipis**. En total, a Espanya hi ha 50 províncies i més de 8.000 municipis.

Cadascun dels territoris que formen Espanya té unes institucions que el governen.

El territori d'Espanya està format per comunitats autònomes, províncies i municipis. Cada un té les seves institucions de govern.

català • castellà
anglès • francès

arxipèlag • archipiélago
• archipelago • archipel
comunitat autònoma • comunidad autónoma
• autonomous community
• communauté autonome

ACTIVITATS

- 1 Quins territoris formen part d'Espanya? Tots es localitzen al continent europeu?
- 2 Quines característiques geogràfiques fan de la península Ibèrica una península?
- 3 Fes una fitxa sobre una comunitat autònoma. Ha d'aparèixer a quina província o províncies es troba i tots els límits que té.
- 4 CONSULTA L'ATLES. Localitza i anota el nom dels extrems nord, sud, est i oest d'Espanya.

El relleu d'Espanya

3 Mapa del relleu d'Espanya.

El relleu d'Espanya és molt variat i s'organitza al voltant de la Meseta, que se situa al centre de la península Ibèrica i ocupa aproximadament la meitat del territori peninsular. 3

La Meseta i les muntanyes interiors

La Meseta és un **altiplà** extens que supera els 600 m d'altitud mitjana 4. És més alta a la zona est que a l'oest, per això els rius que la travessen desemboquen a l'oceà Atlàntic.

A l'interior de la Meseta hi ha dos sistemes muntanyosos:

- El **Sistema Central**. Aquesta serralada divideix la Meseta en dues zones: la **Submeseta Nord** i la **Submeseta Sud**.
- Els **monts de Toledo**. És un sistema muntanyós de poca altitud.

TREBALLA AMB LA IMATGE

- A quina altitud corresponen els colors de la Meseta?
- Quins són els sistemes muntanyosos de l'interior de la Meseta?
- On desemboquen els rius que discorren per cada depressió?

català • castellà
anglès • francès

depressió • depresión • depression • dépression
serralada • cordillera • mountain range
• chaîne de montagnes

Les muntanyes que envolten la Meseta

La Meseta està envoltada per quatre sistemes muntanyosos:

- Les **muntanyes de Lleó**, que es troben al nord-oest.
- La **serralada Cantàbrica**, que la voreja pel nord.
- La **serralada Ibèrica**, que se situa al nord-est.
- **Sierra Morena**, que la voreja pel sud.

Les muntanyes exteriors a la Meseta

Les muntanyes exteriors no estan en contacte amb la Meseta. D'oest a est i de nord a sud són: el **massís Galaic**, les **muntanyes Basques**, els **Pirineus**, el **Sistema Mediterrani Català** i la **serralada Bètica**. La serralada Bètica està formada per dues serralades, la **serralada Subbètica** i la **serralada Penibètica**.

Les depressions exteriors a la Meseta

Les depressions més extenses de la Península són dues:

- La **depressió del riu Ebre**, que està situada al nord-est.
- La **depressió del riu Guadalquivir**, que es troba al sud-oest.

Les costes i les illes

Espanya té una costa molt extensa. Segons els mars que la banyen, s'hi diferencien tres zones:

- La **costa cantàbrica**, que és alta i rocallosa.
- La **costa atlàntica**, que, depenent de la zona, és retallada, baixa o escarpada.
- La **costa mediterrània**, en què s'alternen les zones rocalloses amb platges extenses.

A Espanya hi ha dos grans arxipèlags: les **illes Balears**, al mar Mediterrani, i les **illes Canàries**, situades a l'oceà Atlàntic.

El relleu d'Espanya consta de l'altiplà de la Meseta i les muntanyes que l'envolten, així com altres sistemes muntanyosos, depressions, les costes i les illes.

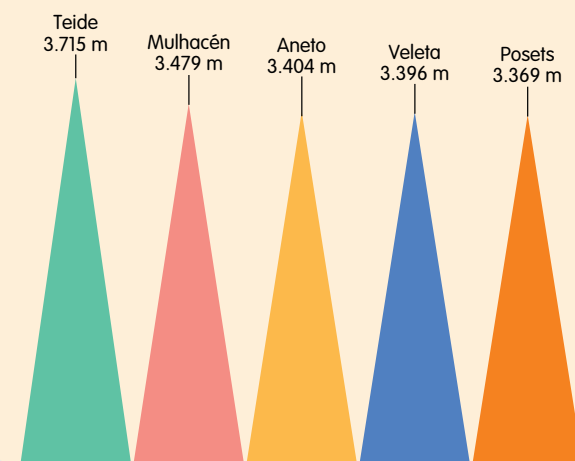
4 Paisatge de la Meseta.

SABER-NE MÉS

Els cinc cims més alts d'Espanya

A Espanya hi ha moltes muntanyes el cim de les quals supera els **2.500 metres**.

La majoria es troben a la serralada Penibètica (Mulhacén, Veleta) i als Pirineus (Aneto, Posets), excepte el Teide, situat a l'illa de Tenerife. Aquestes són les altituds dels cinc cims més alts d'Espanya:

ACTIVITATS

5 **ESQUEMA.** Fes un esquema de les formes de relleu d'Espanya.

6 Per què les depressions tenen tan poca altitud? Defineix-les.

Les aigües d'Espanya

5 Mapa dels vessants d'Espanya.

El conjunt de **rius que desemboquen al mateix mar** i les terres per on recorren s'anomena **vessant**.

El relleu i el clima de les zones per on passen aquests rius en determinen les característiques.

A Espanya hi ha tres vessants: el **cantàbric**, l'**atlàntic** i el **mediterrani**. 5

El vessant cantàbric

El vessant cantàbric està format pels rius que desemboquen al **mar Cantàbric**. Són rius **curts** perquè neixen a la serralada Cantàbrica, que es troba molt a prop del mar Cantàbric.

A més a més, són **cabalosos** i tenen **règim regular**, ja que a la zona es produeixen precipitacions abundants i freqüents.

Els rius més llargs d'aquest vessant són: l'**Eo**, el **Navia**, el **Nalón**, el **Saja**, el **Nerbion** i el **Bidasoa**.

TREBALLA AMB LA IMATGE

- Què representa cada color del mapa?
- Quin vessant és més extens?
- A quin vessant es troben els rius més llargs?

català • castellà
anglès • francès

riu • río • river • fleuve
vessant • vertiente • slope • versant

El vessant atlàntic

El vessant atlàntic comprèn els rius que desemboquen a l'**oceà Atlàntic**. És el vessant més extens i inclou:

- Els **rius de Galícia**. Són **curts**, **cabalosos** i de **règim regular**. Els més llargs són el **Miño** i el seu afluent, el **Sil**.
- Els **rius de la Meseta**. Són **llargs** i tenen **règim irregular** perquè a l'estiu el seu cabal disminueix molt. Els més llargs són: el **Duero**, el **Tajo** i el **Guadiana**. **6**
- Els **rius atlàntics d'Andalusia**. Excepte el riu **Guadalquivir**, són **curts**, **poc cabalosos** i de **règim irregular**, com l'**Odiel**, el **Tinto** i el **Guadalete**.
- A **Canàries**, a causa de l'escassetat de pluges, no hi ha rius, hi ha **barrancs** pels quals circula aigua només quan plou.

El vessant mediterrani

Pertanyen a aquest vessant els rius que desemboquen al **mar Mediterrani**. Excepte l'Ebre, són rius **curts** i de **poc cabal**. Tenen un **règim irregular**, escàs a l'estiu i amb crescudes brusques a la tardor.

El riu més llarg és l'**Ebre**. Altres rius són el **Llobregat**, el **Túria**, el **Xúquer**, el **Segura** i el **Guadalhorce**.

Al vessant mediterrani hi ha **rambles** i **torrents** pels quals discorre aigua només quan plou. Són típics de les illes Balears, Ceuta, Melilla i el sud i l'est de la península Ibèrica.

Els rius d'Espanya s'agrupen en tres vessants: el vessant cantàbric, el vessant atlàntic i el vessant mediterrani.

6 El riu Tajo és el més llarg de la Península.

SABER-NE MÉS

Els embassaments d'Espanya

Un embassament és un **llac artificial molt gros que reté l'aigua d'un riu mitjançant una presa**. L'aigua que contenen serveix per **produir electricitat**, per **regar** i per **proveir d'aigua potable** les persones. A Espanya hi ha més de 1.200 embassaments. Els més grans són els d'**Alcántara**, al riu Tajo, i **la Segura**, al Guadiana.

ACTIVITATS

- 7** Per parelles, confeccioneu una taula en què s'indiqui la longitud, el cabal i el règim d'aquests rius: Navia, Duero i Llobregat.
- 8 RAONA.** A què són degudes les diferències de cabal i de règim dels rius que formen part del vessant atlàntic?
- 9** Busca una notícia del creixement d'una rambla o d'un torrent en una població d'Espanya. Per què ha passat? Quines conseqüències ha tingut?

Els climes i la vegetació d'Espanya

A Espanya hi ha quatre tipus de climes: **atlàntic**, **de muntanya**, **subtropical** i **mediterrani**. [8]

El clima atlàntic

El clima atlàntic es troba al nord de la Península, a Galícia, Astúries, Cantàbria, el País Basc, Navarra i el nord d'Aragó i de Castella i Lleó. Les seves característiques són:

- **Temperatures.** Són **suaus** al llarg de l'any per la proximitat del mar. Els **estius** són **frescos** i els **hiverns**, **temperats**.
- **Precipitacions.** Són **abundants** i **regulars**, perquè es reparteixen en totes les estacions.

La **vegetació** és abundant i proliferen els boscos de roure, castanyer i faig, i els prats. [7]

El clima de muntanya

El clima de muntanya és el que hi ha als cims que es troben per sobre dels 1.500 metres d'altitud. Les seves característiques són:

- **Temperatures.** Són molt **baixes a l'hivern**, per sota dels 0 °C, i **fresques a l'estiu**, al voltant dels 15 °C.
- **Precipitacions.** Són **abundants** i a l'hivern solen ser en forma de neu.

La **vegetació** és escassa. A les parts altes hi ha prats naturals i a les zones amb menys altitud, boscos de pi, roure i avet.

El clima subtropical

Les illes Canàries estan situades molt a prop de la zona càlida de la Terra. Tenen un clima subtropical sec. Les seves característiques són:

- **Temperatures.** Són **suaus tot l'any** i presenten poques variacions entre les estacions.
- **Precipitacions.** Són **més freqüents al nord**. Al sud i a les illes més properes a l'Àfrica, com Lanzarote i Fuerteventura, gairebé no hi plou.

La **vegetació** és molt rica en **espècies endèmiques**, és a dir, que no creixen en cap altre lloc del món. Hi destaquen la laurisilva, el pi canari, la tabaiba i l'eufòrbia de Canàries o **cardón**. [7]

català • castellà
anglès • francès

clima • clima • climate • climat

vegetació • vegetación • vegetation • végétation

[7] Exemples de la vegetació d'Espanya.
A. Prat. B. Bosc de laurisilva.

SABER-NE MÉS

La vegetació de les Canàries

La vegetació de les illes Canàries canvia en funció de l'altitud. A la **zona baixa**, entre 0 i 1.000 metres, hi ha plantes que suporten l'escassetat de pluges, com ara el **cardón**. A la **zona mitjana**, entre 1.000 i 1.500 metres, hi creix la **laurisilva**, i a la zona dels **cims**, a partir de 1.500 metres, hi trobem el **pi canari**, la **violeta** i la **ginesta**.

8 Mapa dels climes d'Espanya.

El clima mediterrani

El clima mediterrani és propi de la major part del territori. N'hi ha tres variants:

- **Mediterrani típic.** S'estén a les regions properes al mar Mediterrani. Les **temperatures** són suaus a l'hivern i càlides a l'estiu. Les **precipitacions** són escasses i irregulars, i es concentren a la primavera i la tardor.
- **Mediterrani d'interior.** S'estén per l'interior, la depressió de l'Ebre i part de Catalunya i Andalusia. Les **temperatures** són extremes, càlides a l'estiu i fredes a l'hivern. Les **precipitacions** són escasses, tot i que n'hi ha algunes en forma de neu.
- **Mediterrani sec.** S'estén pel sud-est. Les **temperatures** són suaus al litoral i extremes a l'interior. Les **precipitacions** són escasses, amb estius molt secs.

La **vegetació** és variada, però escassa. Hi predominen els matolls, la farigola i els boscos d'alzina i pi. A les zones àrides creixen la figuera de moro i el margalló.

A Espanya hi predomina el clima mediterrani. També hi trobem altres climes: atlàntic, de muntanya i subtropical.

ACTIVITATS

- 10 Fes una taula on resumeixis les característiques dels climes atlàntic, de muntanya i subtropical. Hi ha de constar la localització, les temperatures, les precipitacions i la vegetació.
- 11 Observa el mapa dels climes d'Espanya i digues com és el clima del lloc on vius.
 - Compleix totes les característiques que se li atribueixen en el text?
- 12 **VALORS.** Què són les plantes endèmiques? Creus que és important protegir-les? Per què?

Els paisatges d'Espanya

A Espanya hi trobem **paisatges naturals**, que només estan formats per elements naturals, i **paisatges transformats**, que són aquells que les persones han modificat per aconseguir el que necessiten. Segons l'activitat que hi destaquï, els paisatges transformats poden ser: **agraris**, **industrials**, **urbans** i **turístics**.

Els paisatges agraris i els industrials

- Els paisatges agraris predominen a l'**interior de la Península**. El **poblament** es concentra en pobles i petits nuclis, però també hi pot haver cases aïllades i grans ciutats com Madrid i Saragossa. En bona part del terreny hi ha **campes de conreu**, sobretot **de secà**, com ara l'olivera, **de regadiu**, com ara la remolatxa, i **pastures**. En alguns pobles també hi ha fàbriques dedicades a la **transformació dels productes agraris**. 9
- Els paisatges industrials es concentren sobretot al voltant de les grans **ciutats del nord de la Península**, com ara Avilés i Bilbao, o de les **ciutats mediterrànies**, com ara Cartagena i Tarragona. Als paisatges industrials hi ha fàbriques i magatzems que se solen agrupar en **polígons industrials**. Aquestes ciutats estan ben comunicades per una **xarxa extensa de transports**, amb carreteres, ferrocarrils, ports i aeroports. 10

Els paisatges urbans i els turístics

- Els paisatges urbans modifiquen el paisatge natural de manera important. Aquests paisatges predominen a la **zona mediterrània**, on se situen les **ciutats més extenses i poblades** d'Espanya, com ara Barcelona, València o Sevilla 11. A les ciutats s'han construït **aeroports**, molts **edificis** d'oficines i serveis, hotels, **centres comercials** i **vies de comunicació**.
- Els paisatges turístics també causen un impacte en el paisatge natural. Es concentren sobretot a la **costa**, les **illes Balears** i les **illes Canàries**. En aquests paisatges hi ha **instal·lacions i equipaments per al turisme**, com ara hotels, edificis d'apartaments, centres d'oci, aeroports, ports esportius o estacions de tren i d'autobusos.

Segons l'activitat que predomina en el territori, els paisatges transformats d'Espanya són agraris, industrials, urbans i turístics.

català • castellà
anglès • francès

agrari • agrario • rural • agricole
paisatge • paisaje • landscape • paysage
urbà • urbano • urban • urbain

9 Paisatge agrari d'Arroba de los Montes, a Ciudad Real.

10 Paisatge industrial de Vigo, a Pontevedra.

11 Ciutat de València. És un exemple de paisatge urbà de la costa mediterrània.

12 Mapa de la xarxa de parcs nacionals d'Espanya.

Els paisatges naturals protegits

Els parcs nacionals són espais naturals molt valuosos que estan protegits per la llei amb l'objectiu d'evitar que les persones els modifiquin. A Espanya hi ha 15 parcs nacionals de diferents tipus: d'**alta muntanya**, **maritimoterrestres**, de **zones humides**, de **bosc mediterrani** i **volcànics**. 12

Els parcs nacionals representen la gran varietat de paisatges i ecosistemes espanyols.

TREBALLA AMB LA IMATGE

- Digues quins parcs es troben a les serralades següents: Pirineus, serralada Penibètica, Sistema Central i serralada Cantàbrica.
- Hi ha cap parc nacional a Catalunya o a prop? Quin?
- Quina és la comunitat autònoma on hi ha més parcs nacionals?

SABER-NE MÉS

Fauna en perill d'extinció

A Espanya hi ha molts animals que, si no es prenen mesures per protegir-los, poden arribar a desaparèixer. El **linx ibèric**, l'**ós bru**, la **cigonya negra** o el **gall fer**, entre d'altres, estan en perill d'extinció sobretot a causa de la **destrucció del seu hàbitat**, la **contaminació** i la **caça furtiva**.

ACTIVITATS

- 13 RAONA.** Segons el que has llegit, quin tipus de paisatge transformat creus que predomina a Espanya?
- 14** Tria un tipus de paisatge transformat d'Espanya, busca'n fotografies i escriu textos breus que les descriguin.
- 15 VALORS.** Per què es fan lleis per protegir el medi ambient?

Analitzar l'evolució d'un paisatge

Comparar fotografies d'un paisatge ens permet saber els **canvis** que ha sofert amb el **pas del temps** i identificar el que hi perdura.

➔ Observa i analitza les fotografies

16 RAONA. Para atenció a les fotografies i observa els elements que apareixen en cadascuna.

- Corresponen les dues fotografies al mateix lloc? Com ho saps?
- Identifica cada element del paisatge A i comprova si ha canviat o no a la fotografia B. Fes una taula com aquesta en un full i completa-la.

	Fotografia A	Fotografia B
Elements del paisatge	Com és?	Com ha canviat?
Plana de la costa		

→ Compara les dades

17 Respon les preguntes següents:

- Quins canvis han sofert els elements naturals del paisatge?
- Quines creus que són les causes d'aquestes transformacions?
- A quin tipus de paisatge correspon la fotografia antiga?
En quin paisatge s'ha transformat?

→ Treu-ne conclusions

18 EXPRESSIÓ ESCRITA. Treu conclusions sobre la intervenció de les persones en aquest paisatge.

- Prepara un document amb dues columnes. En una hi has d'escriure quins aspectes positius creus que ha produït la transformació d'aquest paisatge. En l'altra, els aspectes negatius.

→ Fes servir la teva imaginació

19 Escriu quines sensacions et transmet el paisatge de la fotografia B. T'agrada tal com és?

- Fes un dibuix que reproduïeixi el paisatge de les fotografies, però amb tots els elements que t'agradaria que hi hagués.

→ Fes-ho tu

20 APRENTATGE COOPERATIU. Doneu a conèixer els canvis que han patit els paisatges del vostre entorn.

- Feu equips de cinc persones i trieu un paisatge que conegueu i que s'hagi transformat.
- Cada equip heu de fer una entrada en un blog que mostri l'evolució dels diferents paisatges. Heu de seguir aquests passos:
 - Aconseguir fotografies o documents antics que haureu d'escanejar i incorporar a la vostra feina.
 - Comprovar l'estat actual dels paisatges i fotografiar-los.
- En un full, un membre de cada equip escriurà una de les causes per la qual creu que el paisatge s'ha transformat. En el mateix full i en l'ordre de les agulles del rellotge, la resta de membres escriureu una causa cadascú. Si cal, es pot fer més d'una volta.
- Agrupeu les causes que considereu que expliquen millor la transformació del vostre paisatge i prepareu l'entrada del blog.
- Finalment, poseu en comú totes les entrades. Les causes que heu aportat són semblants? Si la resposta és afirmativa, per què creieu que és així?

Recordeu que cal citar correctament les imatges i els documents que han elaborat altres persones.

ACTIVITATS DE REPÀS

21 RESUM. Escriu aquest resum en un full i completa'l amb l'opció correcta.

- El territori d'Espanya s'organitza en (setze/disset) comunitats autònomes i Ceuta i Melilla, que són dues ciutats (autònomes/independents).
- La Meseta és (un altiplà / una depressió) que se situa al (centre/nord) de la península Ibèrica.
- En general, al vessant mediterrani els rius són (llargs/curts) i de cabal (escàs/abundant).
- En el clima (de muntanya / mediterrani), les temperatures són baixes a l'hivern i les precipitacions, (escasses/abundants).
- Els paisatges agraris predominen (al nord / a l'interior) de la Península, mentre que els paisatges (urbans/industrials) predominen a la costa mediterrània.

22 PARLA IDIOMES. Agrupa aquestes paraules en el lloc corresponent.

versant

serralada

island

température

depresión

caudal

massif

afluent

végétation

barranco

precipitation

Rivers

Relieve

Climat

23 Resol les activitats següents a partir de la llegenda del mapa de relleu que has estudiat en aquesta unitat.

- La llegenda és necessària per entendre el mapa? Per què?
- Els intervals d'altituds podrien ser diferents? De què depenen?
- Fes una taula com aquesta en un full i escriu el nom d'un element del relleu d'Espanya que estigui situat a cada interval d'altituds.

Menys de 400 m	De 400 a 700 m	De 700 a 1.000 m	De 1.000 a 2.000 m	Més de 2.000 m

ALTITUD (en metres)

- Més de 2.000
- De 1.500 a 2.000
- De 1.000 a 1.500
- De 700 a 1.000
- De 400 a 700
- De 0 a 400
- Cims principals
- Límit d'estat

- Escriu el nom de tres cims principals.

24 Observa el mapa i resol les activitats següents:

- Imagina't que vols viatjar de Tarragona a la Corunya. Per fer-ho has de passar per una depressió; esquivar la serralada Ibèrica i la serralada Cantàbrica sense acostar-te a la costa, i travessar les muntanyes de Lleó i el massís Galaic. Traça la ruta sobre el mapa.
- Anomena almenys tres rius pels quals passaràs. A quin vessant pertanyen?
- Un cop a la Corunya, a quin mar et podràs banyar?
- T'enduràs el paraigua? Si és l'hivern, a la Corunya portaràs la mateixa roba que portes a Tarragona en aquesta estació? Explica les respostes.

+ 25 Busca la longitud dels rius següents i ordena'ls de més a menys.

Duro

Ebre

Guadiana

Nalón

Navia

Tajo

Xúquer

- Classifica'ls segons el vessant al qual pertanyen.
- A quin vessant pertanyen els rius més llargs?

26 Què significa que una zona és àrida? Ves al web <http://tinyurl.com/zcqjt4f>, observa el mapa d'aridesa a Espanya i compara'l amb el mapa dels climes d'Espanya de la pàgina 15.

- Quina relació hi ha entre les zones més àrides i el clima que tenen?

27 Observa les imatges. A quin tipus de paisatge transformat corresponen? Explica-ho.

28 ORALITAT. Quin impacte té el turisme? Feu un debat a classe sobre els avantatges o desavantatges d'aquesta activitat.

- Podeu buscar informació per argumentar la vostra posició sobre el tema.
- Al final del debat, tots plegats arribeu a un consens sobre què té de bo el turisme i quins impactes negatius caldria resoldre.